

Serafin Hrkać: Filozofski manuskripti na latinskom jeziku u Bosni Srebrenoj, ZIRAL, Mostar, 1998, str. 255.

Serafin Hrkać – filozof, svećenik, bibliotekar, prevoditelj – poznat je hrvatskoj filozofskoj javnosti po brojnim radovima iz područja filologije, filozofije i leksikografije, ali i po prijevodima djela s latinskog jezika koji, između ostalog, već nekoliko godina predaje kao sveučilišni profesor na Pravnom i Pedagoškom fakultetu u Mostaru. Uz nastavnički rad bavi se istraživačkim radom iz filologije, filozofije i leksikografije, a plodovi toga rada objavljeni su po raznim bosansko-hercegovačkim, ali i hrvatskim časopisima, između ostalog i u »Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine«.

Istražujući godinama po arhivima i bibliotekama rukopisnu filozofijsku baštinu Hrkać se naročito zainteresirao za rukopisnu filozofijsku ostavštinu franjevača provincije Bosne Srebrene. Tri najstarija franjevačka samostana te provincije nalaze se u Kreševu, Kraljevoj Sutjesci i Fojnici, a utemeljeni su u 14. stoljeću. U njima se, uz vrijedno knjižno blago, čuva i velik broj rukopisne građe koja je, nažalost, poznata samo nekolicini ljudi, dok šira kulturna javnost o njoj ne zna gotovo ništa. Razlog zbog kojeg je to tako krije se u tome što se njima gotovo nitko nije bavio jer je većina njih napisana na latinskom jeziku kojim se današnji znanstvenici sve manje mogu služiti. Zbog toga se Serafin Hrkać odlučio detaljnije pozabaviti upravo filozofijskim rukopisima franjevačkih samostana u Kreševu, Kraljevoj Sutjesci i Fojnici, među kojima ima dosta vrijednih i značajnih rukopisa.

Višegodišnje istraživanje urodilo je ponajprije nekolicinom filozofskih studija da bi 1998. godine sve spoznaje o rukopisima iz ova tri franjevačka samostana bili objedinjeni i objavljeni u knjizi *Filozofski manuskripti na latinskom jeziku u Bosni Srebrenoj*. Knjiga je objavljena u Mostaru, a sastoji se od četiri poglavlja. Prvo je poglavlje uvod u sljedeća tri, a u njemu Hrkać govori o školstvu u Provinciji s posebnim naglaskom na studij filozofije te o njezinoj političkoj i kulturnoj situaciji u kojoj se nalazila krajem 17. te u prvoj polovici 18. stoljeća.

Franjevačka provincija Bosna Srebrena osnovana je krajem 13. stoljeća, da bi se početkom 18. stoljeća protezala od Budima i Crnog mora i nalazila na teritoriju pod turskom vlašću. Ratovi koji su se vodili u drugoj polovici 18. st. između Turaka s jedne te Venecije i Austrije s druge strane doveli su do brojnih političkih i teritorijalnih promjena. Dolazi do velikog iseljenja katoličkog stanovništva, a s njime i franjevača iz Bosne u Dalmaciju i Prekosavlje te do iseljenja muslimana u Bosnu. Provincija Bosna Srebrena našla se tada na teritoriju triju, katkad međusobno neprijateljski raspo-

loženih država, od kojih se svaka na svoj način upletala u život i rad te, još uvijek jedinstvene institucije. To je Provinciju dovelo u vrlo tešku situaciju jer je, zbog otežanog prelaženja granica, komuniciranje između provincijske uprave i njezinih članova bilo sve rjeđe i teže. Mnogobrojnim zabranama prelaženja granica, kako od mletačke, tako i austrijske vlasti, bosanskim se franjevcima sve više otežavao rad.

Godine 1735. dolazi do podjele Provincije na dva, a 1757. na tri dijela. Što se tiče situacije na kulturnom planu, i ovdje su se vidjele podjele i značajne razlike. U dijelu Provincije pod Bečkim dvorom, a kasnije i u dijelu pod Venecijom dolazi do otvaranja škola i učilišta po smjernicama Tridentinskog koncila (1545–1563) i konstitucijama Franjevačkog reda. Prije toga je školovanje novog kadra bilo prepušteno isključivo inicijativi i snalazljivosti pojedinih samostanskih uprava. Dio Provincije koji se nalazio pod turskom vlašću imao je samo tri već spomenuta samostana (Kraljeva Sutjeska, Kreševo i Fojnica) i morao se boriti za preživljavanje, kako materijalno, tako i kadrovski. Franjevci iz tog dijela Provincije nisu imali vlastita učilišta, nego su svoje kandidate i dalje slali u inozemstvo ili na učilišta Provincije pod političkom vlašću Beča ili Venecije. Kako su franjevci oduvijek posvećivali veliku pažnju podizanju školskih institucija i izobrazbi kadra, Hrkać nam kronološkim slijedom prikazuje kako su se franjevci iz svake provincijske uprave snalazili i što su poduzimali u tom pogledu. U tu je svrhu 1712. g. i utemeljeno filozofijsko učilište u Slavonskom Brodu koje je bilo najbliže kandidatima iz Bosne. Filozofsko-nastavni i cjelokupni plan i program predavanja na visokim učilištima provincije Bosne Srebrene određivala su, ističe Hrkać, tri faktora: opće školsko zakonodavstvo Crkve i Franjevačkog reda, vlastiti provincijski školski zakoni te odredbe za to kompetentnih državnih vlasti.

Crkveno i franjevačko zakonodavstvo donijelo je određene zakone i pravila o školstvu franjevacu. Još je već spomenutim Tridentinskim koncilom donesen zakon o školstvu i uzdržavanju dijecezanskih kandidata. Zakoni o školovanju franjevacu nadopunjavali su se i mijenjali. Tako je 1603. godine papa Kliment VIII. bulom »Decret Romanum Pontificem« odobrio zahtjev da svaka provincija mora imati tri vrste škola: gramatičku, filozofsku i teološku. Franjevačke su se škole, osim po vrsti, dijelile i po stupnju pa su tako postojale provincijske i generalne.

Mora se priznati da su pravila o ponašanju učenika, ali i profesora, a koja su se nalazila u provincijskim školskim statutima, bila poprilično stroga. Tako je, recimo, nastava morala početi u propisano vrijeme i ako bi profesor kasnio, studenti ga nisu bili dužni čekati. Studenti su svakodnevno poslije večere morali sa svojim profesorom održati polusatne vježbe iz prijednog gradiva toga dana. Predavanja su se održavala isključivo na latinskom jeziku, ali su studenti treće godine morali pripremiti predavanje i svaki ga je na svom materinskom jeziku morao održati nedjeljom za vrijeme ručka pred profesorima i ostalom kućnom zajednicom. Profesor je studentima filozofije ujedno bio i njihov odgajatelj, a protiv prekršitelja propisane discipline poduzimane su oštre mjere.

Plan i program predavanja na učilištima filozofije Hrkać prikazuje kako bi sadržaji rukopisa te raspored gradiva u pojedinom rukopisu bio njihovim proučavateljima jasniji i shvatljiviji. U preostala tri poglavlja prikazani su rukopisi triju spomenutih

samostana. Na prvom se mjestu nalaze kreševski rukopisi koji dosada nisu objavljeni. Ispred svakog od trinaest objavljenih sadržaja kreševskih rukopisa nalazi se opis, veličina te stanje u kojem se rukopis nalazi. Sadržaji rukopisa detaljno su izneseni, i to na latinskom jeziku. Za većinu se rukopisa ne zna tko im je autor te je dosta njih vrlo nečitko pisano. Nije rijetka pojava da pojedinom rukopisu nedostaje nekoliko stranica teksta što proučavateljima može zadavati dodatne poteškoće. Većina se ovdje prikazanih kreševskih rukopisa bavi pitanjima iz područja logike i metafizike te fizike.

Nakon kreševskih rukopisa, Hrkać navodi sadržaje sedamnaest manuskripta franjevačkog samostana Kraljeve Sutjeske. I ovdje ispred svakog manuskripta navodi njegov opis i stanje u kojem se nalazi. Neki su manuskripti dobro sačuvani i lako čitljivi, ali su neki od njih vrlo nepregledni jer im stranice nisu numerirane.

Četvrto poglavlje ove knjige iznosi sadržaje četrnaest fojničkih filozofijskih rukopisa. Kao i manuskripti iz Kraljeve Sutjeske, i ovi su rukopisi iz područja logike, metafizike, ali i iz psihologije, praktične filozofije, etike. I u ovom se samostanu može naći sačuvanih i čitljivih, ali i teško razumljivih rukopisa.

Knjiga *Filozofski manuskripti na latinskom jeziku u Bosni Srebrenoj* Serafina Hrkaća predstavlja značajan korak u proučavanju rukopisnog blaga kojeg u velikim količinama ima kako na području Bosne i Hercegovine tako i na području Hrvatske. Autorova je intencija svakako potaknuti istraživače na proučavanje rukopisa ovih triju samostana te, što mi se osobno čini još bitnijim, potaknuti prevoditelje na prevodenje tih, ali i ostalih postojećih rukopisa s latinskog na hrvatski jezik. Rukopisi ovih triju samostana nemaju samo veliko značenje za filozofsku baštinu Bosne i Hercegovine. Oni su svakako bitni i sastavni dio hrvatske filozofske baštine. Iz ovih rukopisa ne saznajemo samo njihov sadržaj, već i činjenicu da su na području na kojemu nije bilo potrebnih učilišta nastajali tekstovi koje su pisali ljudi koji su se školovali u Hrvatskoj, što ukazuje na stoljetnu povezanost Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

ALICA BAČEKOVIĆ

Serafin Hrkać, Izlaganje o univerzalijama u djelu Antuna Žderića 'Enchyridion in universam Aristotelico-Scoticam logicam', ZIRAL, Mostar, 1998, str. 395.

U knjizi *Filozofski manuskripti na latinskom jeziku u Bosni Srebrenoj* Serafin Hrkać iznosi sadržaje i stanje rukopisa triju najstarijih franjevačkih samostana Bosne Srebrene koji se nalaze u Fojnici, Kreševu i Kraljevoj Sutjesci. Istražujući manuskripte u biblioteci franjevačkog samostana u Kraljevoj Sutjesci Hrkać nailazi na veliki manuskript lektora filozofije fra Antuna Žderića. Kako se do tada nitko ozbiljnije nije bavio Žderićevom ostavštinom, odnosno ništa o eventualnim spoznajama o njegovu radu nije objelodanjeno, u Hrkaća se javlja interes za pomnijim istraživanjem Žde-